

Målnummer:	T1622-17	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2017-12-28		
Rubrik:	Fråga om när en betalningstransaktion ska anses ha skett vid tillämpning av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen när den utförts med utnyttjande av I) checkräkningskredit respektive II) inestående kontomedel.		
Lagrum:	<ul style="list-style-type: none">• 3 kap. 1 § och 2 § konkurslagen (1987:672)• 26 § och 36 § kommissionslagen (2009:865)• 23 § avtalslagen (1915:218)•		
Rättsfall:	<ul style="list-style-type: none">• NJA 1982 s. 366• NJA 1987 s. 407• NJA 1988 s. 312• NJA 1992 s. 782• NJA 1995 s. 25• NJA 1996 s. 271• NJA 1998 s. 23• NJA 2009 s. 182		

REFERAT

Solna tingsrätt

Göinge Montage AB:s konkursbo förde vid Solna tingsrätt den talan mot Skatteverket som framgår av tingsrättens dom.

Tingsrätten (rådmannen Håkan Friman) anförde i dom den 29 februari 2016 följande.

BAKGRUND

Göinge Montage AB registrerades hos Bolagsverket 2007 och har bedrivit verksamhet med bland annat konstruktion, tillverkning samt reparations- och montagearbeten. L.M., verkställande direktör och ställföreträdare för Göinge Montage, lämnade måndagen den 22 september 2014 in Göinge Montages konkursansökan till Hässleholms tingsrätt, som kl. 16.35 samma dag meddelade beslut om konkurs.

På konkursdagen registrerades tre betalningsuppdrag om 217 290 kr, 59 025 kr och 557 kr, sammanlagt 276 872 kr, hos SE-banken, gjorda via Göinge Montages internetjänst. De två större beloppen avsåg betalning av skatt, varav 217 290 kr till Skatteverket och 59 025 kr till Kronofogdemyndigheten. Enligt uppgift från SE-banken registrerade T.E., ordföranden i Göinge Montages styrelse, betalningsuppdraget om 217 290 kr

till Skatteverket kl. 12.37 den 22 september 2014 och godkände detsamma kl. 12.40 samma dag.

Göinge Montage hade inte egna medel till täckande av betalningarna när betalningsuppdragen registrerades. Däremot hade Göinge Montage en checkräkningskredit hos SE-banken. Beloppen drogs inte från

checkräkningskrediten förrän kl. 23.45 samma dag och betalaren hade möjlighet att avbryta betalningsuppdragen fram till denna tidpunkt. Betalningsuppdragen var alltså oåterkalleliga först efter denna tidpunkt. Betalningarna genomfördes och bokfördes sedermera hos SE-banken dagen därpå, den 23 september 2014, dvs. dagen efter konkursbeslutet. Betalningen om 217 290 kr bokfördes hos Skatteverket samma dag, dvs. den 23 september 2014. Konkursförvaltaren tillskrev Skatteverket omedelbart då dessa omständigheter blev kända och begärde att beloppet ska återbetalas jämlikt 3 kap. 2 § första stycket sista meningen konkurs-lagen (1987:672).

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Göinge Montage AB:s konkursbo har yrkat att tingsrätten ska förpliktiga staten att till konkursboet utge 217 290 kr jämte ränta.

Staten genom Skatteverket har bestritt Göinge Montage AB:s konkursbos yrkande i dess helhet.

GRUNDER OCH UTVECKLING AV TALAN

Göinge Montage AB:s konkursbo

Uppdraget om betalning av 217 290 kr till Skatteverket (Betalningsuppdraget), avseende upplupen skatt, har lämnats till banken innan konkursbeslutet meddelades. Något rådighetsavskiljande har inte skett i samband härmed och medlen har alltjämt funnits tillgängliga för Göinge Montage. Betalningsuppdraget har varit möjligt att återkalla fram till kl. 23.45 på kvällen samma dag, dvs. efter konkursbeslutet meddelats. Det var först vid denna tidpunkt som medlen har lyfts genom att dras från en checkräkningskredit och ett rådighetsavskiljande har inträtt. Betalningen kan alltså inte anses genomförd med sakrättslig verkan före denna tidpunkt. Vid konkursbeslutet hade betalningsförloppet inte gått så långt att Skatteverket (betalningsmottagaren) kan sägas ha fått ett sakrättsligt skydd till beloppet framför konkursbolagets (betalarens) borgenärer.

Eftersom betalningen i enlighet med vad som ovan anförts ska anses ha skett först efter det att konkursbeslutet meddelats och eftersom konkursförvaltaren har framställt krav på att betalningen ska gå åter utan oskäligt uppehåll ska aktuell betalning återbetalas till konkursboet, jämlikt 3 kap. 2 § första stycket sista meningen konkurslagen.

Om rättshandlingen skulle anses vara företagen redan genom betalningsuppdraget skulle detta skapa utrymme för en person med svag ekonomi att som en "säkerhetsåtgärd" kunna registrera betalningsuppdrag med verkställighetsdag långt fram i tiden för att sådana betalningar i händelse av en senare konkurs skulle falla utanför återvinningsfristerna i 4 kap. konkurslagen. Ett sådant synsätt skulle också vara problematiskt eftersom det vid tidpunkten för registreringen av betalningsuppdraget inte finns några garantier för att det vid konkursbeslutet finns täckning på bankkontot för det registrerade betalningsuppdraget.

Staten genom Skatteverket

För att 3 kap. 2 § konkurslagen ska bli tillämplig måste det ha skett ett rådighetsöverskridande enligt 3 kap. 1 § konkurslagen. Göinge Montage har vid lunchtid signerat ett betalningsuppdrag och senare på eftermiddagen begärt att Göinge Montage skulle försättas i konkurs. Betalningen skedde däremot inte förrän dagen därpå, dvs. efter konkursen. Eftersom det ensidiga handlande som grundat rättshandlingen har skett före konkursbeslutet, och ingen ytterligare rättshandlingsåtgärd vidtagits därefter, så har inget rådighetsöverskridande skett.

Rättsverkningarna av bankens fullgörande av betalningsuppdraget bör

behandlas på samma sätt som när någon som innehar en s.k. uppdragsfullmakt genomför en rättshandling för konkursgäldenärens räkning efter konkursutbrottet. En sådan rättshandling blir enligt 23 § avtalslagen bestående mot konkursboet om fullmäktigen vid sitt handlande inte haft kännedom om eller borde ha förstått att huvudmannen var försatt i konkurs (jfr även 36 § kommissionslagen).

Rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen gäller endast sådan egendom som ingår i konkursboet. I 3 kap. 3 § konkurslagen framgår det vilken egendom som ska anses tillhöra konkursboet. Ett av kraven är att egendomen ska vara utmättningsbar. En konkursgäldenärs utnyttjade kredit hos en bank kan inte anses utgöra en tillgång i konkursboet då krediter inte är utmättningsbara. Hela betalningen till Skatteverket gjordes från bolagets checkräkningskredit och inte från bolagets egna medel. Det kan inte ha skett något rådighetsöverskridande enligt konkurslagen 3 kap. 1 § eftersom betalningen inte gjordes ur tillgångar som skulle ha tillfallit konkursboet.

Göinge Montage AB:s konkursbo

Det saknar betydelse om betalning har skett genom nyttjande av en kontokredit eller om betalning har skett med andra medel som stått till konkursbolagets förfogande. Avgörande är att en rättshandling, nämligen betalningen, har skett från konkursgäldenären till annan efter konkursbeslutet meddelats. Även underlåtenhet att agera är att bedöma som en sådan rättshandling som avses i 3 kap. 2 § konkurslagen (NJA 1978 s. 194). Konkursboet gör i andra hand gällande att bolagets underlåtenhet att återkalla betalningsuppdraget, vilken bestått efter konkursbeslutet, är att betrakta som en rättshandling som avses i 3 kap. 1 § konkurslagen.

Konkursbolaget har genom betalningen utnyttjat sin checkkredit hos SE-banken och därigenom ådragit sig en förbindelse gentemot banken. SE-banken har enligt 3 kap. 2 § första stycket första meningen rätt att göra förbindelsen gällande i konkursen. Det gäller oavsett hur den efterföljande betalningen till Skatteverket ska bedömas. Redan på den grunden utgör betalningen ett rådighetsöverskridande i konkurslagens mening.

En checkkredit är en utfästelse att på kredittagarens begäran låna ut pengar. När en betalning med utnyttjande av en sådan kredit sker måste alltså beloppet anses först tillkomma kredittagaren genom upptagande av krediten eller ianspråktagande av ett kreditutrymme och därefter omedelbart utbetalas till angiven betalningsmottagare, dvs. två separata händelser. Det lån som upptagits i konkursbolagets namn utgör en tillgång i konkursboet och det är med denna tillgång som betalning av skulden har skett. Förfarandet kan liknas vid det synsätt som har tillämpats på betalningar från tredje man som sker direkt till konkursgäldenärens utnyttjade checkkredit och som i praxis har ansetts utgöra en betalning direkt från konkursgäldenären till banken (NJA 1978 s. 194 och 1987 s. 407). Konkursbolagets betalning till Skatteverket ska därför anses ha skett med pengar som omedelbart före betalningen har upplånats av SE-banken.

En rättshandling som företas av en uppdragsfullmäktig kan, oavsett dennes goda tro, aldrig få större verkan än om rättshandlingen hade företagits av fullmaktsgivaren (23 § första meningen avtalslagen). Det är ostridigt att betalningen skulle gå åter om konkursbolaget själv hade utfört den. Inskränkningen i 23 § andra meningen avtalslagen avseende sådana handlingar som en uppdragsfullmäktig företar i ond tro är inte aktuell i förevarande fall.

Staten genom Skatteverket

Till skillnad från vid återvinning (se NJA 1978 s. 194) finns det inte skäl att här likställa underlåtenheten att återkalla en betalningsanvisning till banken med en positiv rättshandling.

Det har inte varit fråga om ett nytt låneavtal med SE-banken utan användning av ett befintligt kreditavtal. Den outnyttjade delen av kredit-avtalet ingår inte i konkursboets tillgångsmassa. Betalningen har endast inneburit att Skatteverket ersatts av SE-banken som fordringsägare.

DOMSKÄL

Det är ostridigt i målet att en ställföreträdare för Göinge Montage registrerade och godkände det i målet aktuella betalningsuppdraget före konkursbeslutet, att betalningsuppdraget fullgjordes efter konkursbeslutet och att betalningsuppdraget enligt avtalsvillkoren har varit möjligt att återkalla fram till en viss tidpunkt efter konkursutbrottet. Vidare är parterna överens om att betalningen skett genom ianspråktagande av en checkräkningskredit hos den bank, SE-banken, som genomförde betalningsuppdraget. Det tingsrätten har att pröva i målet är om bestämmelserna i 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen är tillämpliga på betalningen och, om så befinns vara fallet, om betalningen ska återgå till konkursboet.

Genom ett konkursbeslut förlorar en gäldenär sin rättsliga förmåga att förfoga över egendom som tillhör konkursboet och att ingå förbindelser som får göras gällande i konkursen. Bestämmelserna i 3 kap. 1 § konkurslagen ger uttryck för huvudregeln att rättshandlingar som gäldenären företar i strid med rådighetsförbudet inte kan göras gällande mot konkursboet. Rättshandlingen blir alltså ogiltig i förhållande till boet.

Ett undantag från denna huvudregel ställs dock upp i 3 kap. 2 § konkurslagen vilket innebär att gäldenärens rättshandlingar under vissa snävt begränsade förutsättningar kan bli gällande trots att de skett i strid med rådighetsförbudet. I paragrafens första stycke föreskrivs ett undantag beträffande rättshandlingar som företagits i tiden efter konkursbeslutet till och med dagen efter den dag då en kungörelse av konkursbeslutet infördes i Post- och Inrikes Tidningar. Undantaget innebär att en rättshandling under denna tidsperiod ska gälla utan hinder av rådighetsförbudet om gäldenärens motpart varit i god tro. Undantaget avser alla slags rättshandlingar. Om rättshandlingen avser en överlåtelse eller annat förfogande över egendom, och ska rättshandlingen gälla, ska den ändå gå åter till konkursboet om boet begär det utan oskäligt uppehåll. Återgången ska då ske mot att boet ersätter gäldenärens motpart för vad denne betalat samt nödvändig och nyttig kostnad. I fråga om en betalning av en skuld leder bestämmelsen regelmässigt till att beloppet i sin helhet ska återbetalas (se prop. 1975:6 s. 188). Med hänsyn till konkurstidpunkten ska bestämmelserna i 3 kap. 2 § här tillämpas i sin lydelse före den 1 mars 2015 då ett nytt andra stycke infördes som begränsar rätten till återgång såvitt avser viss egendom (SFS 2015:1456).

Den första fråga som tingsrätten ska pröva är om Göinge Montage som gäldenär har företagit en rättshandling i strid med det rådighetsförbud som konkursbeslutet inneburit enligt 3 kap. 1 § konkurslagen. Detta är en förutsättning för att bestämmelserna om återgång av en rättshandling i 3 kap. 2 § samma lag över huvud taget ska bli tillämpliga. Någon talan om återvinning av betalningen, vilken kan riktas mot rättshandlingar företagna före konkursbeslutet i enlighet med bestämmelserna i 4 kap. konkurslagen, är inte aktuell i målet.

Kan betalningen anses innefatta rådighet över egendom som tillhört konkursboet?

Ett åsidosättande av rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § första meningen konkurslagen förutsätter att gäldenären förfogat över egendom som hör till konkursboet. Vilken egendom som ska anses tillhöra konkursboet framgår av huvudregeln i 3 kap. 3 § samma lag och de undantag som föreskrivs i 4-6 §§.

Till skillnad från vad som anses gälla vid bedömningen av om en borgenär har

gynnats framför andra vid tillämpningen av konkurslagens återvinningsregler (se NJA 1996 s. 271), och konkursboets ställningstagande i målet, har det för bedömningen av frågan om rådighetsöverskridande enligt 3 kap. 1 § första meningen betydelse om en betalning skett med medel som ingått i gäldenärens förmögenhet eller medel som blivit tillgängliga genom en kredit. Detta beror på att rådighetsförlusten, i nu aktuellt avseende, enbart avser egendom som hör till konkursboet.

Betalningen genomfördes genom att en kredit hos banken togs i anspråk. Ett outnyttjat kreditutrymme anses inte vara en förmögenhetstillgång för gäldenären och kan därmed inte utmätas, vilket staten har påpekat i målet (se även Kronofogdemyndighetens handledning Utmätning, utgåva 6, 2011, s. 187 och 190 samt Walin m.fl., Utsökningsbalken, 4 uppl., 1 augusti 2013, kommentaren till 4 kap. 2 §, Zeteo). Skälet till detta är främst att gäldenärens skuldbörda ökar i den mån krediten utnyttjas och att utmätning inte får ske genom att tillskapa nya skulder för gäldenären (Gregow, Utsökningsrätt, 4 uppl., 2012, s. 114; se även Walin i SvJT 1977 s. 478). Den outnyttjade checkräkningskrediten vid konkursutbrottet utgjorde därmed inte egendom som ingick i konkursboet (jfr 3 kap. 3 § konkurslagen). Att ta upp ett lån eller ta i anspråk en kredit efter konkursbeslutet avser inte en disposition beträffande konkursboets egendom, vilket konkursboet har hävdat, utan får i stället bedömas i förhållande till rådighetsförbudets andra led, nämligen förbudet mot att åta sig förbindelser som kan göras gällande i konkursen.

Göinge Montage har alltså inte genom betalningen, även om den skulle anses vara gjord av bolaget efter konkursbeslutet, förfogat över egendom som tillhör konkursboet i strid med rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen.

Kan betalningsuppdraget anses innefatta ett åtagande av en förbindelse som kan göras gällande mot konkursboet?

Konkursboets talan innefattar även att Göinge Montage överträtt förbudet mot att åta sig förbindelser som kan göras gällande i konkursen. Även i detta hänseende är rådighetsförbudet knutet till rättshandlingar som har verkan att de kan göras gällande i förhållande till konkursboet. Förbudet hindrar alltså inte gäldenären från att ikläda sig förpliktelser som inte kan göras gällande mot konkursboet (se prop. 1975:6 s. 187). För att konkursboets talan ska kunna leda till framgång på denna grund krävs således dels att Göinge Montage har företagit en rättshandling efter konkursbeslutet, dels att den förpliktelse som rättshandlingen föranlett kan göras gällande i konkursen.

Tingsrätten väljer att först pröva frågan om rättshandlingen i form av betalningsuppdraget har föranlett en förbindelse som kan göras gällande i konkursen.

Enligt huvudregeln i 5 kap. 1 § första stycket konkurslagen måste en fordring ha uppkommit innan konkursbeslutet meddelades för att få göras gällande i konkursen. Den checkräkningskredit som togs i anspråk för betalningen belastades först när betalningsuppdraget genomfördes, vilket inträffade efter konkursbeslutet. Även om checkräkningskrediten hade avtalats tidigare kan det ligga nära till hands att anse att bankens fordran har uppkommit först när krediten faktiskt togs i anspråk, dvs. att bankens fordran inte förelåg när konkursen inträffade. För att i en konkurs bestämma när en fordran ska anses ha uppkommit ska dock avgörande vikt fästas vid grunden för fordran, men inte vid den tidpunkt då fordringens belopp eller förfallodagen kan fastställas (se Palmér och Savin, Konkurslagen, 2. uppl., 2015, kommentaren till 5 kap. 1 §, Zeteo).

Den checkräkningskredit som ligger till grund för bankens här uppkomna fordran beviljades före konkursen och är till sin natur sådan att gäldenären normalt äger förfoga fritt över kreditutrymmet. Starka skäl talar därmed för att bankens fordran mot Göinge Montage med anledning av den ianspråktagna checkräkningskrediten, vid en tillämpning av 5 kap. 1 § konkurslagen, ska

anses ha uppkommit när avtalet om krediten träffades och därmed före konkursbeslutet. Att fordringsbeloppet kunnat bestämmas först senare saknar alltså betydelse. Vid denna bedömning kan bankens fordran göras gällande i konkursen, men själva ianspråktagandet av checkräkningskrediten har inte - oavsett om detta skett före eller efter konkursbeslutet - inneburit ett åtagande av någon ny förpliktelse.

Det finns dock skäl att överväga om rådighetsförbudet i denna del bör tolkas så snävt att endast åtagandet av nya förpliktelser ska anses omfattas av begreppet förbindelser som kan göras gällande i konkursen. Rättshandlingar som företas efter konkursutbrottet kan, med stöd av bestämmelserna i 3 kap. 2 § och 5 kap. 1 § konkurslagen, göras gällande i konkursen (se även Lindskog, Betalning, 2014,

s. 428). Att reglerna omfattar upptagandet av en ny kredit står helt klart. Med hänsyn till reglernas konstruktion, samt till det nära samband som råder mellan rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § och bestämmelserna i 3 kap. 2 § konkurslagen, finns det enligt tingsrättens uppfattning skäl för slutsatsen att även andra rättshandlingar än ingåendet av nya förpliktelser kan utgöra förbindelser som kan göras gällande i konkursen i den mening som avses i 3 kap. 1 §. Av förarbetena till lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (avtalslagen) framgår att rättshandlingar innefattar alla viljeförklaringar som har till syfte att grundlägga, förändra eller upphäva ett rättsförhållande på förmögenhetsrättens område och att en betalning utgör en rättshandling (se NJA II 1915 s. 232 f.). I begreppet rättshandling ligger även att gäldenären ådrar sig en skuld (se Palmér och Savin, Konkurslagen, 2. uppl., 2015, kommentaren till 5 kap. 1 §, Zeteo). Att ta i anspråk en existerande checkräkningskredit bör, enligt tingsrättens mening, anses vara en sådan rättshandling som omfattas av rådighetsförbudet.

Tingsrätten finner därmed, som utgångspunkt för den prövning som ska göras i målet, att det betalningsuppdrag som Göinge Montage lämnade kan innefatta ett åtagande av en förbindelse som kan göras gällande i konkursen. Denna förutsättning för att betrakta Göinge Montages betalning som ett rådighetsöverskridande enligt 3 kap. 1 § konkurslagen är således uppfylld.

Har Göinge Montage genom betalningsuppdraget rättshandlat efter konkursbeslutet?

Rådighetsförbudet inträder först vid konkursbeslutet och för att en rättshandling alls ska kunna angripas på denna grund krävs att den företagits sedan konkurstillståndet inträtt. Betalningsuppdraget lämnades före konkursen och fullgjordes först senare i enlighet med den betalningsförmedlande, och kreditgivande, bankens regler. Göinge Montage gjorde rent faktiskt inget mer än att registrera betalningsuppdraget en kort tid före det konkursbeslut som meddelades på bolagets egen ansökan och det är den rättshandlingen som i första hand ska bedömas.

Konkursboet har gjort gällande att rättshandlingen ska anses företagen efter konkursbeslutet vid den tidpunkt då betalningsuppdraget inte längre var möjligt att återkalla. Staten har däremot anfört att rättshandlingen ska anses företagen före konkursbeslutet, vid den tidpunkt när betalningsuppdraget lämnades till SE-banken.

I fråga om förhållandet mellan en betalning och ett samtidigt ianspråktagande av en kredit, som i detta fall, finns det anledning att ta fasta på det synsätt som anläggs när det gäller återvinning i konkurs. Oaktat att de två dispositionerna kan ses som en enhet som inte förändrar gäldenärens ekonomiska situation - ett borgenärsbyte - får dock övervägande skäl anses tala för att betalningen och utnyttjandet av krediten bör ses som två fristående rättshandlingar (se Lennander i NJA 1996 s. 271). Att lämna betalningsuppdraget utgör visserligen endast en handling från Göinge Montages sida, men det finns ändå skäl att uppfatta detta som flera rättshandlingar i en.

Det faktum att checkräkningskrediten vid bedömningen av frågan om gäldenärens skuld har uppkommit före konkursen, och därmed får göras gällande där, är knutet till kreditavtalet och inte till det faktiska ianspråktagandet av krediten, vilket tingsrätten funnit ovan, hindrar inte att det senare uppfattas som en separat rättshandling från Göinge Montages sida.

För att ta krediten i anspråk har det krävts två rättshandlingar, dels Göinge Montages uppdrag till SE-banken att utföra betalningen med hjälp av checkräkningskrediten, dels bankens åtgärd att ställa kreditbeloppet till förfogande för betalningen. Motsvarande bedömning skulle, i linje med vad som gäller för en fullmäktig (se NJA II 1915 s. 233), ha gjorts om betalningen hade skett med bolagets egna medel, dvs. med egendom som ingått i konkursboet. Det är endast bankens rättshandling som i tiden ligger efter konkursbeslutet och som kan träffas av rådighetsförbudet. Frågan blir då om den rättshandlingen kan tillskrivas Göinge Montage.

SE-bankens rättshandling var en direkt följd av betalningsuppdraget. För betalningstjänster av detta slag gäller normalt att banken inte äger rätt att undvika eller dra sig undan att utföra det betalningsuppdrag som Göinge Montage hade lämnat när, som här, betalningen rymdes inom den avtalade kreditramen. Men det faktum att Göinge Montage försattes i konkurs innan betalningen ägde rum får anses ha medfört att betalningsuppdraget fallit (se Lindskog, Betalning, 2014 s. 428 och Arnesdotter, Moderna betalningsmetoder, 1996, s. 220 ff.) och därmed även den begäran om att ta i anspråk checkräkningskrediten som uppdraget innefattade. Detta överensstämmer med huvudregeln för uppdrag som fullmäktig enligt 23 § avtalslagen eller som kommissionär enligt 36 § kommissionslagen (2009:865). I förhållande till kreditgivningen har SE-banken företrätt sig själv, inte Göinge Montage, och de särskilda undantag som gäller enligt nämnda lagrum förändrar inte bedömningen. Någon skyldighet för banken att medge ett ianspråktagande av krediten efter konkursbeslutet, och därmed förorsaka en skuld till banken, har inte förelegat. Att SE-banken trots detta har ställt medel till förfogande för att utföra betalningen får anses vara en rättshandling som ska tillskrivas banken och inte Göinge Montage. Göinge Montage har därmed inte företagit någon rättshandling efter konkursbeslutet genom sitt betalningsuppdrag.

Har Göinge Montage rättshandlat efter konkursbeslutet genom att inte återkalla betalningsuppdraget?

I andra hand har konkursboet gjort gällande att Göinge Montage genom underlåtenhet att återkalla betalningsuppdraget, trots att detta varit möjligt, har vidtagit en rättshandling i strid mot rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen. Det är ostridigt i målet att betalningsanvisningen, enligt SE-bankens regler, kunde återkallas fram till dess banken genomförde betalningen.

I avtalsrättslig mening ges begreppet rättshandling en mycket vidsträckt betydelse och det kan även omfatta underlåtenhet eller passivitet. En underlåtenhet att återkalla tidigare lämnade anvisningar och givna uppdrag kan även anses utgöra en rättshandling i konkurslagens mening, i vart fall i förhållande till återvinning (se NJA 1978 s. 194). Det finns inte anledning att bedöma den frågan annorlunda i nu aktuell situation.

Fram till dess att konkursbeslutet meddelades har Göinge Montage haft full rådighet över betalningen och bolaget hade då kunnat återkalla betalningsuppdraget till banken. Det hade i så fall varit en rättshandling före konkursutbrottet som därmed saknat betydelse för tillämpningen av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen.

För tiden efter konkursbeslutet måste den rådighetsförlust som följde av beslutet beaktas - Göinge Montage saknade därefter rätt att förfoga över egendom som tillhör konkursboet och att ingå förbindelser som får göras gällande i konkursen. Vid den bedömning som tingsrätten gjort beträffande rådighetsförbudets tillämpningsområde i fråga om att ingå förbindelser, dvs. att

det även omfattar att ta i anspråk en sedan tidigare avtalad kredit, bör också det motsatta förhållandet, dvs. att återkalla ett redan begärt kreditutnyttjande, anses falla inom förbudet. HD:s slutsats i NJA 1978 s. 194 beträffande underlåtenhet att återkalla tidigare lämnade anvisningar och uppdrag - att låta en ordning bestå även efter bolagets inträffade insolvens - avsåg en situation där insolvensen förelåg en tid före konkursen och talar således inte emot nu gjord bedömning. Återkallelsen skulle därmed inte ha varit giltig om den gjorts efter konkursbeslutet.

Någon skyldighet att återkalla betalningsuppdraget kan därmed inte anses följa av rådighetsförbudet och det har inte gjorts gällande någon annan grund, t.ex. en obligationsrättslig sådan, för en skyldighet av detta slag.

Göinge Montages passivitet är således att anse som en rättshandling som bolaget, efter konkursbeslutet, inte ägt vidta på grund av rådighetsförbudet, inte var skyldig att göra och som skulle ha varit ogiltig om den gjorts. Det är inte uteslutet att en rättshandling som består i passivitet, t.ex. mottagandet av betalning, anses falla in under bestämmelserna om återgång i 3 kap. 2 § konkurslagen (se Palmér och Savin, Konkurslagen, 2. uppl., 2015, kommentaren till 3 kap. 2 §, Zeteo). I likhet med vad staten har anfört bör dock inte den rättshandling som det är fråga om här, anses ha företagits av Göinge Montage i den mening som avses i det nämnda lagrummet. Rättshandlingen kan därmed inte ligga till grund för återgång enligt bestämmelserna i 3 kap. 2 § konkurslagen.

Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis finner tingsrätten att Göinge Montage inte har vidtagit någon rättshandling efter konkursutbrottet i strid med rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen.

Någon påtaglig risk för missbruk från en ekonomiskt ansatt gäldenärs sida, vilket konkursboet har lyft fram, kan inte anses föreligga med anledning av de ställningstaganden som nu gjorts. Den bank som ställt krediten till förfogande har ett tydligt incitament att inte verkställa betalningsuppdrag på kredit efter konkursutbrottet och därigenom öka sin exponering gentemot gäldenären. När gäldenärens uppdrag avser en betalning med egna tillgångar finns det utrymme att angripa betalningen som sådan och när betalningen sker via en bank kommer rättshandlingen att behöva bedömas med beaktande av frågor om fullmakt och sysslomannaskap. Vad konkursboet har anfört i detta avseende bör inte påverka bedömningen.

Konkursboets talan ska lämnas utan bifall.

DOMSLUT

Käromålet ogillas.

Svea hovrätt

Göinge Montage AB:s konkursbo överklagade i Svea hovrätt och yrkade att hovrätten skulle bifalla konkursboets talan i målet.

Skatteverket motsatte sig ändring av tingsrättens dom.

Hovrätten (hovrättsråden Ingela Perklev och Torbjörn Widemar, referent, samt tf. hovrättsassessorn Helena Wedlin) anförde i dom den 6 mars 2017 följande.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

Parterna har i hovrätten åberopat och anfört samma grunder och omständigheter som vid tingsrätten. Konkursboet har i hovrätten gjort följande förtydliganden.

För det fall lämnandet av betalningsuppdraget ska ses som en i sammanhanget självständig rättshandling ska betalningsförfarandet ses som tre rättshandlingar i form av lämnandet av betalningsuppdraget av Göinge Montage AB (bolaget) till banken, utnyttjandet av krediten genom bankens beviljande och bankens verkställande av betalningen enligt fullmakt från bolaget. Den rättshandling som ska bedömas i målet är således inte lämnandet av själva betalningsuppdraget till banken. Detta är en rättshandling som företas mellan bolaget och banken. Det är heller inte bankens beviljande av krediten som ska bedömas utan det är själva verkställandet av betalningen till Skatteverket som banken utför på uppdrag av bolaget. Bankens verkställande av betalningen till Skatteverket ska tillskrivas bolaget och ska i förhållande till Skatteverket betraktas som en betalning utförd av bolaget självt. En betalning via en betalningsintermediär har enligt rättspraxis skett först när den inte längre går att återkalla. Det innebär att bolagets betalning till Skatteverket skett först när banken verkställer betalningen. En betalning efter konkursbeslutet som verkställs av en betalningsintermediär enligt fullmakt strider mot rådighetsförbudet enligt 3 kap. 1 § konkurslagen och återbetalning ska ske enligt 3 kap. 2 § konkurslagen.

Frågan i hovrätten

Konkursboets talan avser återgång av betalning som satts in på Skatteverkets konto efter nyttjande av en checkräkningskredit. Hovrätten har att pröva om bestämmelserna i 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen är tillämpliga på betalningen, och om så befinns vara fallet, om betalningen ska återgå till konkursboet.

De rättsliga regleringarna

Av bestämmelsen i 3 kap. 1 § konkurslagen följer att gäldenären inte får råda över egendom som tillhör konkursboet eller åta sig sådana förbindelser som kan göras gällande i konkursen sedan ett beslut om konkurs har meddelats. Bestämmelsen i 3 kap. 1 § konkurslagen ger uttryck för huvudregeln att rättshandlingar som gäldenären företar i strid med rådighetsförbudet inte kan göras gällande mot konkursboet. Av 3 kap. 2 § konkurslagen följer dock att rättshandlingar som företagits i tiden efter konkursbeslutet till och med dagen efter den dag då konkursbeslutet kungjorts i Post- och Inrikes Tidningar ändå är giltiga om motparten var i god tro. Rättshandlingar som företagits inom denna tidsperiod ska enligt bestämmelsen gå åter till konkursboet om boet begär det utan oskäligt uppehåll.

Hovrättens bedömning

Såsom lagrummet i 3 kap. 1 § konkurslagen är utformat har hovrätten först att ta ställning till om den aktuella betalningen kan anses innefatta rådighet över egendom som tillhört konkursboet eller om betalningsuppdraget kan anses innefatta ett åtagande av en förbindelse som kan göras gällande mot konkursboet.

Tingsrätten har funnit att betalningen inte kan anses innefatta rådighet över egendom som tillhört konkursboet. Till grund för tingsrättens slutsats ligger bedömningen att en outnyttjad checkräkningskredit inte kan anses vara en förmögenhetstillgång för gäldenären. Hovrätten gör samma bedömning.

Såsom tingsrätten konstaterat utgör ett ianspråktagande av en kredit en sådan rättshandling som i och för sig kan omfattas av rådighetsinskränkningen i 3 kap. 1 § konkurslagen. Enligt hovrätten råder det ett sådant samband mellan ianspråktagandet av krediten och betalningen till Skatteverket att transaktionen ska anses utgöra endast en rättshandling. I den mån ianspråktagandet av krediten står i strid med förfogandeförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen träffar detta därför även betalningen till Skatteverket och i sådant fall ska betalningen återgå till konkursboet enligt 3 kap. 2 § konkurslagen. Avgörande för utgången i målet är därmed vid vilken tidpunkt ianspråktagandet

av krediten ska anses ha skett.

Belastningen av kontot i form av ianspråktagande av krediten och betalningen har skett simultant och har styrts uteslutande av det registrerade betalningsuppdraget. Registreringen av detta har skett före konkursbeslutet. Någon ytterligare åtgärd från bolagets sida som har påverkat transaktionens genomförande har inte förekommit. Det utförande av betalningsordern som banken sedermera gjort är därför enligt hovrättens uppfattning inte att se som ytterligare en rättshandling från bolagets sida. Inte heller finner hovrätten, i likhet med tingsrätten, att Göinge Montage kan anses ha rättshandlat efter konkursbeslutet genom att inte återkalla betalningsuppdraget.

Sammanfattningsvis konstaterar hovrätten att bolaget inte brutit mot rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen. Därmed saknas förutsättningar för återgång av betalningen.

Tingsrättens dom ska därför inte ändras.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

Hovrätten fastställer tingsrättens dom.

Högsta domstolen

Göinge Montage AB:s konkursbo överklagade hovrättens dom och yrkade att HD skulle förplikta Skatteverket att till konkursboet utge 217 290 kr jämte ränta.

Skatteverket motsatte sig att hovrättens dom ändrades.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Ann-Sofie Bodin, föreslog i betänkande följande dom.

DOMSKÄL

Bakgrund och frågan i målet

1 och 2. Motsvarar i huvudsak punkterna 1-4 i HD:s dom.

3. Frågan i målet är om Göinge Montage AB genom betalningen har handlat i strid med rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen och, om så anses vara fallet, om betalningen ska gå åter till konkursboet enligt 3 kap. 2 §.

4. Genom en lagändring den 1 mars 2015 infördes ett nytt andra stycke i 3 kap. 2 § konkurslagen (prop. 2013/14:243, bet. 2014/15:CU5, rskr. 2014/15:21). Äldre föreskrifter gäller emellertid vid en konkurs som beslutats före ikraftträdandet. Paragrafen i dess lydelse före den 1 mars 2015 ska därför tillämpas i målet.

Gäldenärens förlust av rådighet och konkursboets möjlighet att begära återgång

5-8. Motsvarar i huvudsak punkterna 7-9 och 11 i HD:s dom.

9. Godtrosregeln infördes genom en lagändring år 1975. Dessförinnan miste gäldenären ovillkorligen sin legitimation i och med konkursbeslutet, dvs. oavsett om medkontrahenten varit i god tro. I lagstiftningsärendet konstaterades att den svenska lagen på den här punkten var synnerligen rigorös. Utomlands och även i de nordiska grannländerna tog man större hänsyn till god tro hos en medkontrahent och lät i viss utsträckning konkursborgenärerna och inte medkontrahenten bära förlusten av konkursgäldenärens handlingar. (Se a. prop. s. 124 ff. och SOU 1970:75 s. 65

ff.)

10. Motsvarar punkterna 10 i HD:s dom.

11. En rättshandling som gäldenären företar efter konkursbeslutet, och som på grund av reglerna i 3 kap. 2 § konkurslagen blir gällande mot konkursboet, åtnjuter inte bättre skydd enligt aktuellt lagrum än om den företagits dessförinnan. Den kan exempelvis angripas genom återvinning. (Se a. prop. s. 125 och 188.)

Betalningen innefattar inte ett förfogande över egendom som hör till konkursboet

12. En förutsättning för att bestämmelserna om återgång av en rättshandling i 3 kap. 2 § konkurslagen ska bli tillämpliga är att konkursgäldenären har brutit mot rådighetsförbudet i 3 kap. 1 §. Konkursboet har i första hand gjort gällande att Göinge Montage AB genom betalningen har handlat i strid med 3 kap. 1 § första meningen. Ett sådant åsidosättande av rådighetsförbudet förutsätter att gäldenären har förfogat över egendom som hör till konkursboet.

13 och 14. Motsvarar i huvudsak punkten 13 i HD:s dom.

15. Eftersom en utnyttjad checkräkningskredit inte är utmättningsbar kan den inte anses utgöra egendom som hör till konkursboet. En betalning som sker med utnyttjande av en checkräkningskredit innebär följaktligen inte något förfogande över konkursboets egendom i den mening som avses i 3 kap. 1 § första meningen konkurslagen. Det nu sagda betyder att Göinge Montage AB inte kan anses ha handlat i strid med rådighetsförbudet i paragrafens första mening.

Betalningen innefattar ett åtagande av en förbindelse som kan göras gällande mot konkursboet

16. Konkursboet har gjort gällande att Göinge Montage AB genom betalningen i vart fall har handlat i strid med 3 kap. 1 § andra meningen konkurslagen. Ett sådant åsidosättande av rådighetsförbudet förutsätter att gäldenären har åtagit sig en förbindelse som kan göras gällande i konkursen.

17. Göinge Montage AB:s betalning till Skatteverket har gjorts till uppfyllelse av en penningförpliktelse. Som sådan är betalningen också en rättshandling (se bl.a. Bert Lehrberg, Moderna betalningsformer, 3 uppl. 2005, s. 15 f. och Ingrid Arnesdotter, Moderna betalningsmetoder, 1990, s. 19 f.). Betalningen, som medfört att en skuld till Skatteverket har infriats, kan göras gällande i konkursen. Den utgör därmed en sådan rättshandling som i och för sig omfattas av rådighetsförbudet. (Jfr a. prop. s. 188.)

Betalningen har skett efter konkursbeslutet

18. Rådighetsförbudet inträder först vid konkursbeslutets meddelande. Avgörande för frågan om Göinge Montage AB ska anses ha handlat i strid med rådighetsförbudet är därför om rättshandlingen, dvs. betalningen, företagits före eller efter konkursbeslutet.

19. Konkursboet har gjort gällande att rättshandlingen ska anses företagen efter konkursbeslutet, vid den tidpunkt då betalnings-uppdraget inte längre var möjligt att återkalla. Skatteverket å sin sida har anfört att rättshandlingen ska anses företagen före konkursbeslutet, vid den tidpunkt då betalningsuppdraget lämnades till banken.

20. Den aktuella betalningen är en s.k. kontobaserad betalning. Kontobaserade betalningar innebär att medel flyttas mellan två konton i en eller flera banker genom t.ex. en girering. Vid kontobaserade betalningar krävs medverkan av en eller flera mellanhänder (intermediärer). I regel uppstår därför, liksom i

förevarande fall, ett tidsglapp mellan det att betalningen initieras till dess att betalningsmottagaren har tagit emot betalningen. (Se prop. 2009/10:220 s. 69 f., jfr även Lennart Johansson, Banker och Internet, 2006, s. 129.)

21. Genom att betalaren och betalningsmottagaren engagerar en eller flera mellanhänder för en betalning kan ett infriande av en skuld komma att innefatta en serie av betalningstransaktioner. Vad som rättsligt utgör en betalning från A till B kan alltså bestå av en serie sammanhängande överföringar. I ett sådant förlopp måste det definieras vilken överföring som är rättsligt relevant, dvs. vad den rättsliga frågan är. (Se Stefan Lindskog, Betalning, 2014, s. 416 f., jfr även Ingrid Arnesdotter, Moderna betalningsmetoder, 1990, s. 20 f.)

22. I målet aktualiseras framför allt två olika rättsförhållanden; dels det mellan Göinge Montage AB och SEB, dels det mellan Göinge Montage AB och Skatteverket. Vid betalning genom en betalningsintermediär är utgångspunkten att rättsförhållandet mellan betalaren och intermediären inte berör mottagaren (jfr Stefan Lindskog, a.a. s. 425). Den omtvistade betalningen är en betalning från Göinge Montage AB till Skatteverket. För frågan om betalningen ska gå åter är det därför i första hand rättsförhållandet mellan Göinge Montage AB och Skatteverket som är relevant.

23. Den aktuella betalningen är en skattebetalning. Skatt eller avgift är betald den dag betalningen har bokförts på Skatteverkets särskilda konto för skattebetalningar (se 62 kap. 2 § skatteförfarandelagen, 2011:1244). Betalningen bokfördes på Skatteverkets konto dagen efter konkursbeslutet meddelades och har alltså fullgjorts efter konkursbeslutet. (Jfr NJA 1988 s. 312.) Det saknas skäl att vid tillämpning av bestämmelserna i 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen anse att en skattebetalning ska ha skett vid någon annan tidpunkt än den då betalningen fullgjordes, dvs. då den bokfördes på Skatteverkets konto.

24. Frågan är emellertid om det förhållandet att betalningen vid tillämpning av återgångsbestämmelserna i konkurslagen sålunda ska anses ha skett efter konkursbeslutet också innebär att Göinge Montage AB har företagit en rättshandling efter konkursbeslutet. I det sammanhanget är även rättsförhållandet mellan Göinge Montage AB och SEB av intresse.

25. SEB är att se som en uppdragstagare till Göinge Montage AB. Mellan Göinge Montage AB och SEB föreligger det i princip ett sysslomannaförhållande. (Jfr Stefan Lindskog, a.a. s. 417 f.) Reglerna i 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen är tillämpliga även om gäldenären handlar genom någon som företräder honom (jfr p. 10, se även Eugène Palmér och Peter Savin, Konkurslagen, 29 augusti 2017, Zeteo, kommentaren till 3 kap. 2 §). Att det är SEB som har utfört vissa av de åtgärder som krävs för fullgörandet av betalningen saknar alltså betydelse för frågan om Göinge Montage AB ska anses ha företagit en rättshandling efter konkursbeslutet. De åtgärder som banken vidtagit för att genomföra betalningen ska bedömas som om de hade vidtagits av Göinge Montage AB självt.

26. Eftersom den omtvistade betalningen ska anses ha skett efter konkursbeslutet blir slutsatsen att Göinge Montage AB genom betalningen har handlat i strid med rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen.

Betalningen ska gå åter till konkursboet utan vederlag

27. Betalningen har skett efter konkursbeslutet men före den i 3 kap.

2 § första stycket konkurslagen angivna fristen. Konkursboet har utan oskäligt uppehåll begärt att betalningen ska gå åter. Under sådana förhållanden leder bestämmelsen i 3 kap. 2 § första stycket till att betalningen ska återgå. Eftersom det är fråga om betalning av en skuld ska beloppet i sin helhet återbetalas (jfr p. 8). Detta innebär att överklagandet ska bifallas.

DOMSLUT

Se HD:s dom.

HD (justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Kerstin Calissendorff, Svante O. Johansson, referent, Sten Andersson och Stefan Johansson) meddelade den 28 december 2017 följande dom.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Göinge Montage AB försattes efter egen ansökan i konkurs den 22 september 2014, kl. 16.35. Beslutet kungjordes i Post- och Inrikes Tidningar den 24 september.
2. Den 22 september, men före konkursbeslutet, hade bolagets ställföreträdare hos bolagets bank registrerat och godkänt ett uppdrag om betalning av 217 290 kr till Skatteverket. Betalningsuppdraget registrerades av ställföreträdaren via bankens internettjänst kl. 12.37 och godkändes kl. 12.40. Bolaget saknade egna medel för transaktionen och banken tog därför bolagets checkräkningskredit i anspråk. Banken drog beloppet från checkräkningskrediten kl. 23.45 samma dag. Efter denna tidpunkt gick betalningsuppdraget inte att återkalla.
3. Betalningsuppdraget genomfördes och bokfördes hos banken den 23 september 2014. Samma dag bokfördes betalningen på Skatteverkets konto.
4. Konkursförvaltaren kontaktade omedelbart Skatteverket när dessa omständigheter blev kända och begärde återbetalning av motsvarande belopp med stöd av 3 kap. 2 § första stycket andra meningen konkurslagen. Skatteverket betalade dock inte tillbaka beloppet.
5. Konkursboet väckte talan mot Skatteverket om återgång av transaktionen. Konkursboet gjorde gällande att rättshandlingen skulle anses företagen efter konkursbeslutet, vid den tidpunkt då betalningsuppdraget inte längre var möjligt att återkalla. Skatteverket menade att rättshandlingen skulle anses företagen före konkursbeslutet, vid den tidpunkt då betalningsuppdraget lämnades till banken. Tingsrätten ogillade käromålet. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom.

Frågan i målet

6. Målet gäller om Göinge genom överföringen har handlat i strid med rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen och, om så är fallet, om betalningen ska gå åter till konkursboet enligt 3 kap. 2 §. I samband härmed aktualiseras särskilt frågan när betalningstransaktionen ska anses vara företagen vid en kontobetalning genom ianspråktagande av en checkräkningskredit.

Den rättsliga regleringen av konkursgäldenärens rådighetsförlust

7. När ett konkursbeslut har meddelats får gäldenären enligt 3 kap. 1 § första meningen konkurslagen inte råda över egendom som hör till konkursboet. I andra meningen samma paragraf föreskrivs vidare att han eller hon inte heller får åta sig sådana förbindelser som kan göras gällande i konkursen. Avgörande för frågan när gäldenären mister sin rådighet är klockslaget då konkursbeslutet meddelades (se prop. 1975:6 s. 187).
8. Rättshandlingar som gäldenären företar efter konkursbeslutet blir enligt huvudregeln i 3 kap. 1 § konkurslagen inte gällande mot konkursboet. Detta gäller även om medkontrahenten har varit i god tro, dvs. varken känt till eller

bort känna till konkursen. Denna rigorösa regel om rådighetsförlust mjukades upp genom lagstiftning år 1975 då den s.k. godtrosregeln i 3 kap. 2 § första stycket första meningen infördes (i målet tillämpas paragrafen i dess lydelse före den 1 mars 2015). Enligt denna ska rättshandlingar mellan gäldenären och någon annan som företas senast dagen efter den dag då kungörelsen om konkursbeslutet var införd i Post- och Inrikes Tidningar, trots reglerna i 3 kap. 1 §, gälla om det inte visas att den andre kände till beslutet eller att det fanns omständigheter som gav honom eller henne skälig anledning att anta att gäldenären var försatt i konkurs.

9. Godtrosregeln avser alla slags rättshandlingar som företas under den i 3 kap. 2 § första stycket konkurslagen angivna fristen. Hit hör olika slags avtal men även mottagande av betalning, uppsägning eller liknande. (Se a. prop. s. 188.)

10. I anslutning till att reglerna om gäldenärens rådighetsförlust mjukades upp genomfördes ändringar i flera lagar på civilrättens område, däribland avtalslagen och den då gällande kommissionslagen. Ändringarna genomfördes för att godtrosregeln skulle gälla också när konkursgäldenären har rättshandlat genom fullmäktig eller kommissionär. (Se a. prop. s. 125 f. och 291 ff. samt SOU 1970:75 s. 225 ff., jfr 23 § avtalslagen samt numera 26 § andra stycket och 36 § kommissionslagen, 2009:865.)

11. Godtrosregeln begränsas av den s.k. återgångsregeln i 3 kap. 2 § första stycket andra meningen konkurslagen. Återgångsregeln innebär att vissa rättshandlingar som är bindande enligt godtrosregeln ändå kan angripas av konkursboet. Det gäller rättshandlingar i form av överlåtelse av eller annat förfogande över egendom. En sådan rättshandling ska på konkursboets begäran gå åter om boet begär det utan oskäligt uppehåll. Konkursboet måste då ersätta medkontrahenten det som har betalats jämte nödvändiga eller nyttiga kostnader. I fråga om betalning av en skuld leder bestämmelsen regelmässigt till att beloppet i sin helhet ska återbetalas (se a. prop. s. 188).

Egendom som omfattas av rådighetsförbudet

12. För att bestämmelserna i 3 kap. 2 § konkurslagen ska vara tillämpliga krävs att konkursgäldenären har brutit mot rådighetsförbudet i 3 kap. 1 §. Rådighetsförbudet avser enbart sådan egendom som hör till konkursboet och sådana förbindelser som kan göras gällande i konkursen.

13. Huvudregeln beträffande vilken egendom som ingår i ett konkursbo finns i 3 kap. 3 § konkurslagen. Av paragrafen följer att till konkursboet ska, i den mån något annat inte följer av 3 kap. 2 §, räknas all egendom som tillhörde gäldenären när konkursbeslutet meddelades eller tillfaller honom eller henne under konkursen och som är sådan att den kan utmätas. En förutsättning för att egendom ska få utmätas är att den har ett förmögenhetsvärde. En helt eller delvis utnyttjad checkräkningskredit kan inte utmätas, även om rätten till kredit i och för sig är av värde för gäldenären. Den utgör därför inte en förmögenhetstillgång för gäldenären, eftersom skuldbördan ökar i den mån krediten utnyttjas. (Se t.ex. Torkel Gregow, Utsökningsrätt, 4 uppl. 2012, s. 114.)

14. Det anförda föranleder frågan huruvida en av gäldenären gjord betalning - som sker med utnyttjande av en checkräkningskredit - strider mot rådighetsförbudet, när betalningsuppdraget till betalningsinstitutet har lämnats redan före konkursen men checkräkningskrediten belastas först efter konkursen.

15. Vid kontobetalning genom en bank eller ett annat betalningsinstitut, med ianspråktagande av en kredit, sker överföringen i flera olika steg. Betalningen innebär att ekonomiska värden flyttas mellan olika konton i en eller flera banker eller andra betalningsinstitut genom en girering eller andra bokföringsåtgärder. Kontobetalningar kräver alltså medverkan av en eller flera mellanhänder. I regel uppstår därvid ett tidsglapp mellan det att betalningen

initieras till dess att betalningsmottagaren har tagit emot betalningen. Det saknas en juridisk förklaringsmodell som ger en rättvisande och samlad bild av hur sådana transaktioner ska kvalificeras rättsligt. HD har i tidigare rättspraxis betraktat de i transaktionen ingående delarna som i princip fristående rättshandlingar (jfr t.ex. NJA 1996 s. 271 och NJA 2009 s. 182). Det saknas anledning att i nu aktuell situation anlägga något annat synsätt.

16. Om transaktionen betraktas som flera fristående rättshandlingar, utgör betalningsinstruktionen till institutet närmast ett uppdrag av syssemannarättslig karaktär. När en bank eller ett annat betalningsinstitut belastar ett kreditutrymme på en checkräkningskredit är det således att se som en rättshandling för sig mellan institutet och bankkunden. Denna måste bedömas självständigt enligt förutsättningarna i 3 kap.

1 och 2 §§ konkurslagen.

17. När det sedan gäller förhållandet mellan gäldenären och borgenären får en självständig bedömning enligt de nämnda bestämmelserna göras också av det förhållandet. Gäldenären har normalt fri förfoganderätt över kreditutrymmet och ett ianspråktagande av detta kan därför sägas vara fråga om användande av medel vilka står till hans eller hennes disposition. När ett betalningsinstitut sedan krediterar borgenärens konto innebär det i allmänhet att betalning till borgenären då anses ha skett.

18. Med detta synsätt saknar det i princip betydelse, för när betalning ska anses ha skett, om betalningstransaktionen sker genom att en kredit på ett konto utnyttjas, om betalningen sker med medel som finns inestående på kontot eller om medel först tas ut från kontot för att därefter användas för att betala borgenären. Det sagda innebär att när en bank eller ett annat betalningsinstitut utför betalningstransaktionen, är det att betrakta på så sätt att gäldenären råder över egendom som ingår i konkursen.

Betydelsen av att betalningen sker genom anlitan­de av en mellanman

19. Om en betalning mellan en gäldenär och en borgenär genomförs med anlitan­de av en bank eller ett annat betalningsinstitut påverkar det inte förhållandet mellan gäldenären och borgenären. Banken eller betalningsinstitutet är att se som en mellanman i det förhållandet. Mot nämnda bakgrund får det faktum att betalningen fullgörs med anlitan­de av ett betalningsinstitut betydelse genom reglerna om mellanmannens möjlighet att rättshandla sedan huvudmannen försatts i konkurs.

20. Regler om verkan av huvudmannens konkurs i förhållande till tredje man finns i viss mellanmansrättslig lagstiftning (se 23 § avtalslagen, 27 § lagen, 1991:351, om handelsagentur samt 26 § andra stycket och 36 § kommissionslagen). Enligt dessa bestämmelser medför huvudmannens konkurs att mellanmannens behörighet att rättshandla upphör. Som en konsekvens av att huvudmannen inte själv kan rättshandla om han eller hon försätts i konkurs, kan inte de rättshandlingar som mellanmannen företagit göras gällande i konkursen.

21. Från denna huvudregel görs vissa avsteg. Dessa utformades i samband med översynen av konkurslagstiftningen år 1975 för att reglerna skulle stå i samklang med konkurslagens reglering (se p. 10). Då huvudmannen har försatts i konkurs, ska en rättshandling som mellanmannen företar inte ha större verkan mot konkursboet än vad den skulle ha haft om huvudmannen själv företagit den. Vilken verkan en rättshandling skulle ha haft om huvudmannen själv hade företagit den framgår av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen. Det sagda innebär att en rättshandling som mellanmannen företar efter konkursbeslutet kan bli bindande mot boet när medkontrahenten var i god tro i fråga om konkursen (jfr NJA 1987 s. 407).

22. Slutsatsen blir att en banks eller ett annat betalningsinstituts genomförande

av betalningstransaktionen ska bedömas som om den hade vidtagits av gäldenären själv. I förhållandet mellan gäldenären och borgenären fingeras alltså att gäldenären själv har handlat.

Tidpunkten för när gäldenären ska anses ha förfogat över egendom genom betalningstransaktionen

23. HD har i flera rättsfall prövat frågor om när en gäldenärs betalning av en skuld ska anses ha skett och i vad mån en sådan betalning kan återkallas, när betalningen skett genom anlåtande av en bank eller ett annat betalningsinstitut (se t.ex. NJA 1982 s. 366, NJA 1988 s. 312, NJA 1992 s. 782, NJA 1995 s. 25 och NJA 1998 s. 23). Därvid har de villkor som vid olika tillfällen gällt för de ifrågavarande betalningssystemen tillagts betydelse i de fall det inte har funnits en uttrycklig lagreglering i frågan.

24. När det gäller skatt och avgift finns det en reglering i 62 kap.

2 § skatteförfarandelagen (2011:1244). Enligt den bestämmelsen är skatt eller avgift betald den dag betalningen har bokförts på Skatteverkets särskilda konto för skatteinbetalningar. Denna bestämmelse avgör alltså när en skyldighet att betala skatt ska anses ha fullgjorts.

25. Vid tillämpning av bestämmelserna i 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen finns det dock anledning att anlägga ett något annorlunda synsätt. Dessa bestämmelser rör sakrättsliga verkningar av en konkurs och i förlängningen vad som ska anses höra till ett konkursbo. Det är då fråga om vid vilken tidpunkt en betalningstransaktion gått så långt att betalningsmottagaren har skydd mot betalarens borgenärer. Närmare bestämt är det fråga om vad som utgör det relevanta sakrättsliga momentet vid betalningar av här aktuellt slag.

26. I fråga om konkurs gäller enligt 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen ett särskilt sakrättsligt moment för godtrosskydd. Tidpunkten för rådighetsförlusten för gäldenären är här det centrala och kunskap om konkursen hos någon annan kan förskjuta den tidpunkten. Gemensamt för hur sakrättsliga moment i allmänhet har utformats är ett krav på rådighetsavskärning; gäldenären ska ha betagits möjligheten att faktiskt förfoga över egendomen (jfr Stefan Lindskog, *Betalning*, 2014, avsnitt 9.2.3). Ett motsvarande synsätt gör sig gällande även vid betalningsöverföringar.

27. Det sagda innebär att när gäldenären inte längre kan styra betalningstransaktionen har borgenären uppnått sakrättsligt skydd. Gäldenären förlorar möjligheten att styra betalningen när den blir oåterkallelig enligt avtalet mellan gäldenären och betalningsinstitutet, om inte annat följer av tvingande lagstiftning (jfr 5 kap. 9, 13, 15 och 33 §§ lagen, 2010:751, om betaltjänster).

Bedömningen i detta fall

28. Bankens åtgärder för kreditering av Skatteverkets konto ska i förhållandet mellan Göinge och Skatteverket bedömas som om de hade vidtagits av Göinge självt, och de har samma verkan mot konkursboet som om bolaget hade företagit dem (se p. 21). Annat har inte framkommit än att Skatteverket var ovetande om bolagets konkurs under den tidsperiod betalningstransaktionen genomfördes.

29. Efter kl. 23.45 den 22 september 2014 kunde Göinge - enligt de mellan bolaget och banken gällande avtalsvillkoren - inte återkalla betalningsuppdraget. Denna ordning strider inte mot någon tvingande lagregel som är tillämplig mellan banken och Göinge (jfr p. 27). Det sagda innebär att Göinge förlorade möjligheten att ändra eller återkalla betalningstransaktionen vid nämnda tidpunkt.

30. Mot bakgrund av det anförda får Göinge vid tillämpning av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen genom betalningstransaktionen anses ha förfogat över

egendom som hör till konkursboet efter konkursen. Detta har skett före utgången av den i 3 kap. 2 § första stycket första meningen konkurslagen angivna fristen.

31. Konkursboet har utan oskäligt uppehåll begärt att betalningen ska gå åter. Under sådana förhållanden medför 3 kap. 2 § första stycket andra meningen konkurslagen att betalningen ska gå åter. Eftersom det är fråga om betalning av en skuld ska beloppet i sin helhet återbetalas (se p. 11).

32. Det anförda leder till att överklagandet ska bifallas.

DOMSLUT

HD ändrar hovrättens dom i själva saken och förpliktar Skatteverket att till Göinge Montage AB:s konkursbo betala 217 290 kr och ränta - - -.

II

LKPG Media AB försattes efter egen ansökan i konkurs den 12 december 2012 kl. 15:40. Bolagets ställföreträdare hade samma dag kl. 11:07 lämnat ett betalningsuppdrag till Länsförsäkringar Bank som innebar att 110 000 kr skulle utbetalas från bolagets konto till Skatteverket. Betalningen bokfördes på Skatteverkets konto den 13 december 2012. Konkursboet krävde att Skatteverket skulle återbetala beloppet men någon återbetalning skedde inte.

Solna tingsrätt

LKPG Media AB:s konkursbo väckte talan vid Solna tingsrätt och yrkade att tingsrätten skulle förplikta Skatteverket att betala 110 000 kr jämte ränta till konkursboet.

Skatteverket bestred käromålet.

Parterna anförde följande grunder för sin talan.

Konkursboet

Betalningen bokfördes på Skatteverkets konto den 13 december 2012 och betalningen ska därför anses ha skett denna dag. Betalningen har därmed skett efter konkursbeslutet men inom den i 3 kap. 2 § konkurslagen angivna fristen. Konkursboet har utan oskäligt uppehåll begärt att betalningen ska gå åter.

Skatteverket

En förutsättning för återgång av rättshandling enligt 3 kap. 2 § konkurslagen är att konkursgäldenären har brutit mot rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen. I detta fall har betalningen skett före konkurstidpunkten. Det har ingen betydelse att betalningen har fullgjorts först efter tidpunkten för konkursbeslutet. Gäldenären har därför inte brutit mot rådighetsförbudet och någon återgång ska inte äga rum.

Till utveckling av sin talan anförde parterna följande.

Konkursboet

Enligt praxis inom obeståndsrätten och sakrätten anses en betalning fullgjord vid den tidpunkt då betalningen bokförts på mottagarens konto eftersom det är först vid den tidpunkten som den betalande inte längre kan återkalla betalningen. I detta fall har konkursgäldenären anvisat Länsförsäkringar Bank att utföra betalningen efter konkursbeslutet. Beloppet tillhörde därför gäldenären fram till dess att betalningen faktiskt skedde, dvs. bokfördes på Skatteverkets konto. Betalningen var även gällande mot konkursbolagets borgenärer först när den bokfördes på Skatteverkets konto. Betalning är ett

sådant förfogande över egendom som avses i 3 kap. 1 § konkurslagen och konkursgäldenären har genom att beordra verkställighet av betalningen först efter konkursbeslutet brutit mot rådighetsförbudet.

Skatteverket

Det har inte någon betydelse att betalningen hade kunnat återkallas efter tidpunkten för konkursbeslutet. Gäldenärens underlåtenhet att göra en återkallelse av betalningen kan nämligen inte uppfattas som att denne brutit mot rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen. Efter det att konkursen inträffat har bolaget på grund av rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen varit förhindrat att vidta några rättshandlingar.

3 kap. 2 § konkurslagen behandlar rättshandlingar mellan gäldenären och någon annan som företas efter det att beslut om konkurs har meddelats. I detta fall har gäldenären företagit den aktuella rättshandlingen innan konkursbeslutet meddelades. Bankens åtgärd att förmedla betalningen i enlighet med ett på affärsmässiga grunder gjort åtagande gentemot bolaget kan inte ses som någon rättshandling som kan tillskrivas bolaget.

Tingsrätten (rådmannen Susanne Sundberg) beslöt den 17 juni 2016 att enligt 56 kap. 13 § RB hänskjuta följande frågor till HD för prövning.

- a) Ska den omtvistade betalningen vid tillämpning av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen anses ha skett efter tidpunkten för konkursbeslutet?
- b) Ska den omtvistade betalningen i så fall gå åter?

Tingsrätten anförde följande skäl för beslutet.

Bestämmelsen i 3 kap. 1 § konkurslagen ger uttryck för huvudregeln att rättshandlingar som gäldenären företar i strid med rådighetsförbudet inte kan göras gällande mot konkursboet. Av 3 kap. 2 § konkurslagen följer dock att rättshandlingar som företagits i tiden efter konkursbeslutet till och med dagen efter den dag då konkursbeslutet kungjorts i Post- och Inrikes Tidningar ändå är giltiga om motparten varit i god tro. Rättshandlingar som företagits inom denna tidsperiod ska enligt bestämmelsen gå åter till konkursboet om boet begär det utan oskäligt uppehåll.

Det finns rikligt med praxis för när en betalning ska anses ha skett. Det finns dock få vägledande avgöranden avseende tillämpningen av rådighetsförbudet i 3 kap. 1 § konkurslagen och återgång enligt 3 kap. 2 § konkurslagen. Det finns i dagsläget inget överrättsavgörande avseende tillämpligheten av nämnda lagrum när gäldenären har lämnat ett betalningsuppdrag strax före konkursbeslutet. Solna tingsrätt har visserligen den 29 februari 2016 meddelat dom i en tvist rörande tillämpningen av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen. Domen är överklagad till Svea hovrätt som har beslutat att meddela prövningstillstånd. Frågeställningen i det målet är emellertid delvis en annan eftersom det rör ianspråktagande av en checkräkningskredit.

Parterna är överens om att de aktuella frågorna är sådana prejudikatfrågor som bör hänskjutas till prövning av HD enligt 56 kap. 13 § RB. Tingsrätten delar uppfattningen att frågorna är av vikt för ledning av rättstillämpningen eftersom rättsläget är osäkert avseende tillämpligheten av reglerna om återgång i 3 kap. 2 § konkurslagen för betalningsuppdrag som lämnas strax före beslut om konkurs. Det finns därför enligt tingsrättens mening skäl för ett hänskjutande av ovan rubricerade frågor till HD.

Högsta domstolen

HD meddelade prövningstillstånd i den av tingsrätten hänskjutna frågan under a) men fann inte skäl att meddela prövningstillstånd rörande frågan under b).

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, samma som i målet under 1, föreslog i betänkande följande beslut.

SKÄL

Bakgrund

1-3. Motsvarar i huvudsak punkterna 1-5 i HD:s beslut.

4. Överensstämmer med punkten 4 i betänkandet i målet under I.

Tingsrättens frågor till HD

5 och 6. Motsvarar punkten 6 i HD:s beslut.

Gäldenärens förlust av råddighet och konkursboets möjlighet att begära återgång

7-13. Överensstämmer med punkterna 5-11 i betänkandet i målet under I.

Bedömningen i detta fall

14. HD har i ett avgörande denna dag i mål T 1622-17 kommit fram till att vid tillämpning av återgångsreglerna i 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen ska åtgärder som gäldenärens bank vidtagit för att genomföra en betalning bedömas som om de hade utförts av gäldenären själv. Vidare har ansetts att en skattebetalning ska anses ha skett när betalningen bokförts på Skatteverkets konto (jfr 62 kap. 2 § skatteförfarandelagen, 2011:1244). Det saknas skäl att frångå dessa principer i detta fall.

15. Den aktuella betalningen bokfördes på Skatteverkets konto dagen efter konkursbeslutet meddelades. Betalningen ska därför anses ha skett efter konkursen.

Slutsats

16. Slutsatsen blir att LKPG Media AB:s betalning till Skatteverket vid tillämpning av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen ska anses ha skett efter tidpunkten för konkursbeslutet. Den av tingsrätten ställda frågan under a) ska besvaras i enlighet med detta.

HD:S AVGÖRANDE

Se HD:s beslut.

HD (samma ledamöter som i målet under I) meddelade den 28 december 2017 följande slutliga beslut.

SKÄL

Bakgrund

1. LKPG Media AB försattes efter egen ansökan i konkurs den 12 december 2012, kl. 15.40. Beslutet kungjordes i Post- och Inrikes Tidningar den 18 december.

2. Den 12 december, men före konkursbeslutet, hade bolagets ställföreträdare lämnat ett betalningsuppdrag över disk till Länsförsäkringar Bank AB (publ). Enligt betalningsuppdraget skulle 110 000 kr utbetalas från bolagets konto till Skatteverket. Betalningssystemet medgav att betalningen återkallades fram till kl. 21.00 samma dag.

3. Betalningen bokfördes på Skatteverkets konto den 13 december 2012.

4. Konkursboet väckte talan mot Skatteverket om återgång av transaktionen. Till grund för käromålet anförde konkursboet att betalningen bokfördes på Skatteverkets konto den 13 december 2012 och att den därför skulle anses ha skett denna dag. Betalningen hade därmed enligt konkursboet skett efter konkursbeslutet men inom den i 3 kap. 2 § konkurslagen angivna fristen.

5. Skatteverket bestred käromålet i dess helhet. Till grund för bestridandet anförde Skatteverket att en förutsättning för återgång av rättshandling enligt 3 kap. 2 § konkurslagen är att konkursgäldenären har brutit mot rådhetsförbudet i 3 kap. 1 §. I detta fall hade betalningen enligt Skatteverket skett före konkursen. Enligt Skatteverket hade det ingen betydelse att betalningen fullgjorts först efter tidpunkten för konkursbeslutet. Gäldenären hade därför inte brutit mot rådhetsförbudet.

Tingsrättens frågor till HD

6. Tingsrätten har hänskjutit följande frågor till HD.

a) Ska den omtvistade betalningen vid tillämpning av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen anses ha skett efter tidpunkten för konkursbeslutet?

b) Ska den omtvistade betalningen i så fall gå åter?

HD har meddelat prövningstillstånd endast beträffande fråga a).

Den rättsliga regleringen av konkursgäldenärens rådhetsförlust

7-11. Överensstämmer med punkterna 7-11 i HD:s dom i målet under I.

Egendom som omfattas av rådhetsförbudet

12. Överensstämmer med punkten 12 i HD:s dom i målet under I.

13. Huvudregeln beträffande vilken egendom som ingår i ett konkursbo finns i 3 kap. 3 § konkurslagen. Av paragrafen följer att till konkursboet ska, i den mån något annat inte följer av 3 kap. 2 §, räknas all egendom som tillhörde gäldenären när konkursbeslutet meddelades eller tillfaller honom eller henne under konkursen och som är sådan att den kan utmätas.

14. Det anförda föranleder frågan om det kan anses att en gäldenär råder över konkursboets egendom, när gäldenären före sin konkurs ger ett betalningsuppdrag till en bank eller annat betalningsinstitut och uppdraget utförs efter konkursbeslutet.

15. Vid kontobetalning genom en bank eller ett annat betalningsinstitut sker överföringen i flera olika steg. Betalningen innebär - - - (överensstämmer med punkten 15 i HD:s dom i målet under I) - - - annat synsätt.

16. Överensstämmer med punkten 16 i HD:s dom i målet under I.

17. När det sedan gäller förhållandet mellan gäldenären och borgenären får en självständig bedömning enligt de nämnda bestämmelserna göras också av det förhållandet. Gäldenären har normalt fri förfoganderätt över medlen. När ett betalningsinstitut krediterar borgenärens konto innebär det i allmänhet att betalning till borgenären då anses ha skett.

18. Med detta synsätt saknar det i princip betydelse, för när betalning ska anses ha skett, om betalningstransaktionen sker med medel som finns inestående på ett konto, om medel först tas ut från kontot för att därefter användas för att betala borgenären eller om betalningen sker genom att en kredit på kontot utnyttjas. Det sagda innebär att när en bank eller ett annat

betalningsinstitut utför betalningstransaktionen, är det att betrakta som att gäldenären råder över egendomen.

Betydelsen av att betalningen sker genom anlitan av en mellanman

19-22. Överensstämmer med punkterna 19-22 i HD:s dom i målet under I.

Tidpunkten för när gäldenären ska anses ha förfogat över egendom genom betalningstransaktionen

23-27. Överensstämmer med punkterna 23-27 i HD:s dom i målet under I.

Bedömningen i detta fall

28. Bankens åtgärder för kreditering av Skatteverkets konto ska i förhållandet mellan LKPG och Skatteverket bedömas som om de hade vidtagits av LKPG självt, och de har samma verkan mot konkursboet som om bolaget hade företagit dem (se p. 21). Annat har inte framkommit än att Skatteverket var ovetande om bolagets konkurs under den tidsperiod betalningstransaktionen genomfördes.

29. Efter kl. 21.00 den 12 december 2014 kunde LKPG - enligt de mellan bolaget och banken gällande avtalsvillkoren - inte återkalla betalningsuppdraget. Denna ordning strider inte mot någon tvingande lagregel som är tillämplig mellan banken och LKPG (jfr p. 27). Det sagda innebär att LKPG förlorade möjligheten att ändra eller återkalla betalningstransaktionen vid nämnda tidpunkt.

30. Mot bakgrund av det anförda får LKPG vid tillämpning av 3 kap.

1 och 2 §§ konkurslagen genom betalningstransaktionen anses ha förfogat över egendom som hör till konkursboet efter konkursen.

31. Den genom prövningstillståndet i HD aktuella frågan ska besvaras så att betalning ska anses ha skett efter konkursbeslutet.

HD:S AVGÖRANDE

Med utgångspunkt i de förutsättningar som anges i tingsrättens protokoll förklarar HD att den omtvistade betalningen vid tillämpning av

3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen ska anses ha skett efter tidpunkten för konkursbeslutet.

Sökord: Konkurs; Rådighetsförlust; Skattebetalning
